

De wereld is zozeer van de levenden en zo weinig van de doden

“De wereld is zozeer van de levenden en zo weinig van de doden” en “Het is de verschrikkelijke kracht van het heden, dat het verleden meer verplettert naarmate het er zich er verder van verwijderd, en het bovendien vervalst zonder dat het verleden zijn mond kan opendoen, protesteren, tegenspreken of iets weerleggen” schrijft de belangrijke Spaanse schrijver en uitgever Javier Marías in *Los enamoramientos (De Verliefden)*, zijn recentste roman.¹

Die vaststelling is natuurlijk universeel en van alle tijden. Maar de (meer dan ooit) actualiteitsgebonden mediastormen die dagelijks over onze hoofden razen, hinderen en vervlakken steeds ingrijpender onze open kijk op de feiten en de mensen die gisteren en eergisteren waardevol waren. Niets lijkt ons ouder en onbekender dan wat wij gisteren hoorden en lazen. Uiteindelijk leggen wij de feiten en mensen dan meteen vast in de oppervlakkige categorie *famous for being famous*. Dat bezorgt ons dan meteen een alibi, een uitvlucht: bepaalde feiten en mensen zullen alvast wel belangrijk zijn geweest, maar vraag ons in godsnaam niet waarom dat zo is.

De Amsterdamse academicus Joep Leerssen, dé autoriteit inzake het cultureel nationalisme in Europa, paste die redenering kortgeleden nog toe in *Ons Erfdeel*, meer bepaald in zijn recensie van Ludo Stynens biografie van Jan Frans Willems. Jan Frans Willems, aldus Leerssen, behoort tot een *“onfortuinlijke historische categorie, (...) We weten niet precies wat ze eigenlijk zijn of wat ze doen, maar hun faam houdt zichzelf in stand als een (...) herkenbare achtergrondruis.”*² Nochtans, stelt Leerssen, Willems was niet alleen een pionier inzake de Vlaamse beweging, hij was tevens een zeer vooraanstaande figuur in de Europese intellectuele geschiedenis van de negentiende eeuw.

1. J. Marías, *Los enamoramientos*, 2011 (Vertaling: *De Verliefden*), Amsterdam, 2012, p. 86.
2. J. Leerssen, Van Zombie-bv tot grote Europese intellectueel. Een biografie van Jan Frans Willems, in: *Ons Erfdeel*, jg. 56, 2012, nr. 1, pp. 147-149.

Wat qua vergetelheid geldt voor Jan Frans Willems als de cultuurdrager en de 'vader van de Vlaamse beweging', geldt evenzeer voor heel wat vooraanstaande persoonlijkheden binnen diezelfde Vlaamse beweging. Bijvoorbeeld voor de priester en letterkundige Hugo Verriest (1840-1922) en voor de vrijzinnige academicus en schrijver August Vermeylen (1872-1945). Beiden behoren tot dé figuren die de beweging niet alleen over de barrière van een eeuwwisseling hebben getild, maar haar tegelijk over de kloof van godsdienst en ideologie hebben gedragen.

In zijn *Verdraagzaamheid en pragmatische samenwerking in de Vlaamse beweging. Hugo Verriest en August Vermeylen 1895-1914. Deel 1* beschrijft Romain Vanlandschoot de langzame toenadering tussen de oudere katholieke priester Verriest en de jongere vrijzinnige socialist Vermeylen. Maar in de weg-naar-elkander tussen beide markante persoonlijkheden lag ook de gestage ontwikkeling van een synergie tussen twee ver van elkaar verwijderde polen van Vlaamsgezinde betrokkenheid, nl. *enerzijds* het Brusselse milieu van secularisering en (zich aankondigende) moderniteit en *anderzijds* de West-Vlaamse, bijna mythologische traditie van de generatie na Albrecht Rodenbach (1856-1880) en parallel met Guido Gezelle (1830-1899). Het pragmatisme dat zich uit die synergie ontwikkelde, bood een ruggengraat aan de gelaïciseerde flank van de Vlaamse beweging die haar opgang maakte bij het begin van de twintigste eeuw en haar culminatiepunt kende tijdens (en meteen na) de Eerste Wereldoorlog.

Het hierboven beschreven culminatiepunt in de Vlaamse beweging kende ten dele zijn uitdrukking in het ontstaan en de ontwikkeling van het 'frontisme' en het 'activisme' tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ofschoon beide bewegingen in hun aard en hun evolutie onderling niet inwisselbaar waren, werden zij tegen het einde van de oorlog wél transferabel, zij het in beperkte mate. Dat gebeurde onder meer via het verschijnsel van de 'overlopers' naar het Duitse oorlogsfront.

Omtrent die enkele (nauwelijks ruim honderd) deserteurs uit het Belgische leger is vandaag reeds heel wat literatuur beschikbaar, zij het niet steeds diepgavend en is daarenboven meestal geformuleerd vanuit een zwart-wittegenstelling tussen het Belgische nationalisme en het Vlaamse nationalisme. Vandaag brengt rechtshistoricus (en deskundige ter zake) Jos Monballyu in het voorliggende nummer van *Wetenschappelijke tijdingen* echter met nadruk een essay dat zeer duidelijk tegemoetkomt aan de hoge eisen van de wetenschappelijkheid: *Desertie naar de vijand in het Belgische frontleger tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deel 1*.

Monballyu analyseert daarin – met enige, ingehouden verwondering – het (beperkte) kwantitatieve en het (specifieke) kwalitatieve aspect van die desertie: “Van de 120 militairen die tijdens de Eerste Wereldoorlog naar de Duitse vijand deserteerden, liepen, er [slechts] 2 over in 1915 en 118 in 1918 (...) Het hoogtepunt van de deserties naar de vijand lag in de maanden mei en juni 1918, zijnde de twee maanden nadat de

Duitsers tijdens hun Lenteoffensief de Kemmelberg hadden ingenomen." Opvallend daarbij is dat geen enkele Belgische militair meer overliep toen bekend werd dat de geallieerde troepen het tegenoffensief hadden ingezet dat binnen betrekkelijk korte termijn zou leiden tot de nederlaag van de Duitse bezetter.

De onderzoeker stelt ook vast dat de desertie in de eerste plaats een collectief karakter bezat en dat het overlopen – enigszins voorspelbaar en verklaarbaar – vaak plaatsvond in de zones waar de voorposten van de Belgen zich het dichtst bevonden bij de vijandelijke voorposten; in een aantal gevallen betekende dit zelfs nauwelijks een paar honderden meters. In de logica van de risico-inschatting lijkt dat het verband tussen risico en geografische afstand dus geenszins verrassend is. Evenmin verrassend is het feit dat het merendeel van de overlopers lieden van eenvoudige komaf waren. Deserteren is uiteraard niet zonder psychisch en fysisch gevaar en het is een bekend gegeven dat hoogopgeleiden meestal behoren tot de 'risicomijdende' en 'timide' klasse. De Duitse vroegromantische dichter Jean Paul Richter (1763-1821) beschreef dit verschijnsel ooit als volgt: "de beschroomde mens is bang vóór het gevaar, de lafhartige is bang tijdens het gevaar en de moedige is bang ná het gevaar".³

Behalve het statistisch geringe aantal overlopers in het Belgische leger, lijkt de betrekkelijke ruime mildheid vanwege de bestraffende overheid op zijn minst opvallend. De motieven daartoe waren anderzijds vrij vanzelfsprekend: de jeugdige leeftijd van de veroordeelden, de depressieve aspecten van een eindeloos durende stellingoorlog, de verdiensten als militair aan het front en de geringe geestelijke ontwikkeling van de delinquenten, een aspect waar wij hierboven reeds op alludeerden. Daarenboven wijst Monballyu erop dat de zogenaamde 'sublieme deserteurs', de al of niet Vlaamsgezinde én onbaatzuchtige overlopers tijdens de Eerste Wereldoorlog, een bijzondere categorie uitmaakten. De auteur publiceerde hieromtrent overigens reeds eerder een omstandige wetenschappelijke analyse.⁴

Naast de bovenbesproken bijdragen over de 'praktijkgevallen' binnen de Vlaamse beweging – en de ermee verbonden verschijnselen –, publiceert onderhavig *Wt*-nummer een stand van zaken omtrent de bronnen voor de theorievorming inzake de nationale bewegingen. In "*Yet another book on nationalism*". *Enkele recente bijdragen tot de theorievorming* biedt Luc Boeva een minimonografie aan van de wetenschappelijke publicaties omtrent het nationalisme-onderzoek in Europa en daarbuiten. Boeva fungeert in het ADVN als coördinator van het NISE-departement.⁵

3. P. Richter, *Blumen, Frucht und Dornenstücke*, s.l., 1818.
4. J. Monballyu, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak. Over de Vlaamsgezinde militairen die naar de vijand overliepen*, Brugge, 2012.
5. NISE staat voor National movements & Intermediary Structures in Europe / Nationale bewegingen & Intermediaire Structuren in Europa. Dit initiatief vormt een dynamisch forum voor de compa-

De moderniteit van de naties en van het nationalisme, het identiteitsdebat en het comparatisme vormen samen de sleutelbegrippen in het heuristisch en analytisch onderzoek van Boeva. Daarom behandelt de auteur niet uitsluitend de (in aantal en belang) toenemende publicaties omtrent het nationalisme en de nationale bewegingen, maar tegelijk ook de instellingen, de forums en de ontmoetingsplekken waar de theorievorming de orde van de dag vormt. Of alleszins een belangrijk item betekent in de agenda van de onderzoeken en de discussies.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT

ratieve studie naar nationalisme, natievorming en nationale bewegingen in Europa.